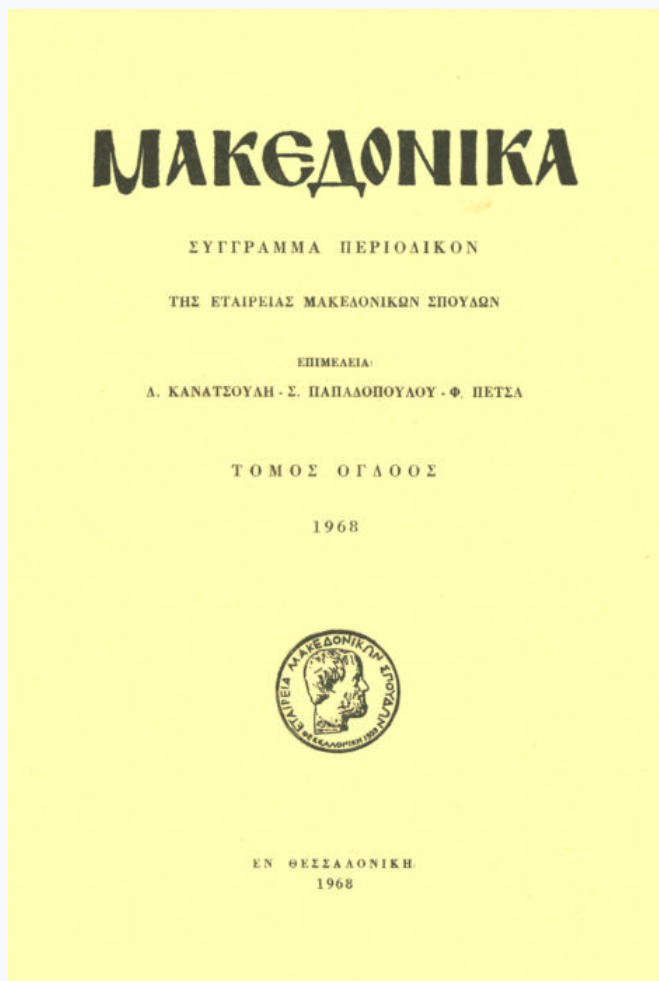

Μακεδονικά

Τόμ. 8, Αρ. 1 (1968)

Τα γεγονότα εις την περιοχήν Ναούσης-Βέροιας
κατά την Επανάστασιν του 1822: (προβλήματα
κατά την χρονολόγησιν των)

Γεώργιος Χ. Χιονίδης

doi: [10.12681/makedonika.305](https://doi.org/10.12681/makedonika.305)

Copyright © 2014, Γεώργιος Χ. Χιονίδης

Άδεια χρήσης [Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/).

Βιβλιογραφική αναφορά:

Χιονίδης Γ. Χ. (1968). Τα γεγονότα εις την περιοχήν Ναούσης-Βέροιας κατά την Επανάστασιν του 1822: (προβλήματα κατά την χρονολόγησιν των). *Μακεδονικά*, 8(1), 211-221. <https://doi.org/10.12681/makedonika.305>

ΤΑ ΓΕΓΟΝΟΤΑ ΕΙΣ ΤΗΝ ΠΕΡΙΟΧΗΝ ΝΑΟΥΣΗΣ - ΒΕΡΟΙΑΣ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΙΝ ΤΟΥ 1822

(ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΙΝ ΤΩΝ)

1. Εἰσαγωγή

Περὶ τῆς ἐπαναστάσεως εἰς τὴν περιοχὴν Ναούσης-Βεροίας, κατὰ τὸ 1822, ὑπῆρχεν ἄλλοτε πλήρης ἄγνοια καὶ οὕτω δὲν ἔλειπαν αἱ χονδροειδεῖς ἀνακρίβειαι, αἱ δυσμενεῖς κρίσεις καὶ αἱ σκωπτικαὶ παρατηρήσεις, τὰς ὁποίας δὲν ἀπέφυγεν οὔτε καὶ ὁ Κ. Παπαρρηγόπουλος¹. Ὁ Σπ. Τρικούπης ἠσχολήθη κάπως διεξοδικώτερον περὶ τῶν γεγονότων, πλὴν ὅμως δὲν ἔδωσε χρονολογικὰς ἐνδείξεις περὶ τούτων². Ἡ πρώτη λεπτομερὴς ἀνάπτυξις περὶ τῆς ἐπαναστάσεως ταύτης ἐγένετο ὑπὸ τοῦ Ν. Γ. Φιλιππίδη, ὑπὸ τύπον ὁμιλίας³. Φαίνεται μάλιστα, ὅτι ἡ ὁμιλία αὕτη ἀπετέλεσε τὴν ἀφορμὴν διὰ τοὺς ἱστορικοὺς, διὰ νὰ προσέξουν τὴν σημασίαν τῆς ἐν Ναούσῃ ἐπαναστάσεως, ἴσως δὲ ἐκ ταύτης νὰ προήλθε καὶ ἡ ἀπόφασις τοῦ ἐν Ναούσῃ Δ. Πλαταρίδη νὰ καταστρώσῃ τὸ ἀξιόλογον σχεδίασμά του περὶ τῆς ἱστορίας τῆς Ναούσης, κατὰ τὸν 19ον αἰῶνα κυρίως, ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ ὁποίου ὁ Ε. Στουγιαννάκης ἐξέδωκε τὴν ἱστορίαν τῆς πόλεως ταύτης⁴. Ἐν συνεχείᾳ,

1. Βλ. Κ. Παπαρρηγόπουλου, Ἱστορία τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἔθνους, ἐκδόσις 6η (προσθηκὰ Π. Καρολίδη), Ἀθῆναι 1930, τόμος 6ος, σ. 61. Τοῦ ἰδίου, Τὰ διδακτικώτερα πορίσματα τῆς ἱστορίας τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἔθνους, Ἀθῆναι 1899, σ. 607, καὶ ἐν τῇ νεωτέρᾳ (δευτέρᾳ) ἐκδόσει τοῦ βιβλίου, ἐπιμελείᾳ Ἑμμ. Πρωτοψάλτη, Ἀθῆναι 1955, σ. 597. Εἰς ἀμφοτέρω τὰ ἔργα γράφονται τὰ ἑξῆς: «Κατόπιν ἐορτῆς, ἐν μηνὶ Μαίῳ τοῦ 1822, ἐπανεστάτησαν οἱ ἀρματολοὶ τοῦ Ὀλύμπου καὶ ἡ Νιάουσα· ἀλλ' ὁ Ἀβουλαβούτ πασᾶς ἐδάμασε καὶ τοῦτο τὸ κίνημα». Τοῦτον ἀντέγραψαν πολλοὶ καὶ ἡ ἀνακρίβεια (Μάϊος) συνεχίζεται. Οὕτω, ὁ Κ. Κυριακόπουλος, Σελίδες ἀπὸ τὴν νεωτέραν ἐλληνικὴν ἱστορίαν, ἐκδόσις Β. Ε. Ι., Ἀθῆναι 1965, σ. 46, ἀφιερώνει μόνον τρεῖς σειρὰς διὰ τὰ γεγονότα, γράφων, ὅτι ταῦτα ἔλαβον χώραν κατὰ τὸν μῆνα Μάϊον τοῦ 1822.

2. Βλ. Σπυρίδωνος Τρικούπη, Ἱστορία τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως, ἐκδόσις 3η, τόμος 2ος, Ἀθῆναι 1888, σ. 133-136.

3. Βλ. Ν. Γ. Φιλιππίδη, Ἡ ἐπανάστασις καὶ ἡ καταστροφὴ τῆς Ναούσης (Ἱστορικὴ πραγματεία, ἀναγνωσθεῖσα ἐν τῷ φιλολογικῷ συλλόγῳ «Παρνασσός», τῇ 27ῃ Ἀπριλίου 1879), Ἀθῆναι 1881.

4. Βλ. Δ. Πλαταρίδη - Εὐστ. Ι. Στουγιαννάκη, Ἱστορία τῆς πόλεως Ναούσης, Ἔδεσσα 1924, σ. ε' (πρόλογος). Ὁ Στουγιαννάκης ἐχρησιμοποίησε πρῶτος τὰ ἔγγραφα τοῦ τουρκικοῦ ἱστορικοῦ ἀρχείου Βεροίας-Ναούσης, κατὰ μετάφρασιν τοῦ Ἀναγνωστίδη.

ή δημοσίευσis υπό του Γ. Βλαχογιάννη των «'Ενθυμημάτων στρατιωτικῶν» του Ν. Κασομούλη ἔδωσε πλῆθος εἰδήσεων διὰ τὴν συμβολὴν τῶν Μακεδόνων¹. Ὁ Δ. Κόκκινος, ὕστερον, εἰς τὴν πολύτιμον ἱστορίαν του περὶ τῆς ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως ἡσχολήθη διὰ μακρῶν, ἀκολουθήσας πιστῶς τὸν Ν. Φιλιππίδην καὶ τοὺς Δ. Πλαταρίδην - Ε. Στουγιαννάκην². Ὁ Ἰ. Κ. Βασδραβέλλης, κατόπιν, κατέστησε κατὰ τὴν τελευταίαν τριακονταετίαν γνωστοὺς εἰς τὸ Πανελλήνιον τοὺς ἀγῶνας τῶν Μακεδόνων, διὰ σειρᾶς μελετῶν καὶ ἐκδόσεως τουρκικῶν ἐγγράφων³. Οὕτως ἐπῆλθε σημαντικὴ ἀλλαγὴ τῆς θέσεως τῶν ἱστορικῶν ἐναντι τῶν γεγονότων τούτων, καίτοι δὲν ἔλειψαν καὶ νέαι προσπάθειαι, διὰ νὰ μειωθῇ ἡ συμβολὴ τῶν κατοίκων τῆς περιοχῆς, προκειμένου νὰ δικαιολογηθῇ ἡ ἀδράνεια τοῦ Γ. Σάλα, εἰς τὸν ὁποῖον εἶχεν ἀνατεθῇ ἡ φροντίς υπό τοῦ Δ. Ὑψηλάντου διὰ τὴν ἐξέγερσιν τῆς περιοχῆς⁴, ἢ ἐξ αἰτίας τῆς δολοφονίας τοῦ φιλικοῦ Ὑπάτρου ἡ Ἰπάτρου⁵.

Ἐκεῖνο ὅμως, τὸ ὁποῖον προκαλεῖ ἐντύπωσιν καὶ σήμερον εἰσέτι, εἶναι ὅτι, παρὰ τὴν πλουσίαν βιβλιογραφίαν τῶν τελευταίων ἐτῶν περὶ τῆς ἐπαναστάσεως ταύτης, ὑπάρχουν ἀκόμη πολλὰ ἑρωτήματα, ἀμφιβολίαι καὶ ἀντιμαχόμεναι ἀπόψεις ὡς πρὸς τὴν ἀκριβῆ χρονολόγησιν τῶν γεγονότων τούτων καὶ ἰδίως περὶ τῆς ἀκριβοῦς ἡμερομηνίας τῆς κηρύξεως τῆς ἐπαναστάσεως, τῆς ἐνάρξεως τῆς πολιορκίας καὶ περὶ τῆς ἀλώσεως καὶ καταστροφῆς τῆς Ναούσης.

1. Νικ. Κασομούλη, Ἐνθυμήματα Στρατιωτικά, ἐπιμέλεια Γ. Βλαχογιάννη, Ἀθῆναι 1939. Τελευταίως ἐξεδόθη ἡ διαθήκη τοῦ Ν. Κασομούλη υπό τοῦ Ν. Δελιαλῆ καὶ τὸ Ἡμερολόγιόν του υπό τοῦ Ἐμμ. Πρωτοψάλτη.

2. Δ. Α. Κοκκίνου, Ἡ Ἑλληνικὴ Ἐπανάστασις, 3η ἐκδοσις, Ἀθῆναι 1956, τόμος 5ος, σ. 50 κέ.

3. Ἰ. Κ. Βασδραβέλλης, Οἱ Μακεδόνες κατὰ τὴν ἐπανάστασιν τοῦ 1821, ἐκδοσις 3η, Θεσσαλονίκη 1967, ἐνθα (ὀπίσθιον ἐξώφυλλον) δημοσιεύεται κατάλογος 31 ἔργων του. Πρβλ. καὶ Ἀντ. Κεραμοπούλου, Οἱ Βόρειοι Ἑλληνες καὶ τὸ Εἰκοσιένα, Ἀθῆναι 1938, σ. 16-19, καὶ Μιχ. Λάσκαριν, εἰς περιοδικὸν «Balkanica», τόμος 6 (1943) 145-168.

4. Βλ. Κ. Καραντζῆ, Πῶς ἄρχισε καὶ πῶς ἐτελείωσε ἡ ἐπανάστασις στὸν Ὀλυμπο καὶ στὴ Νάουσα, εἰς περιοδικὸν Ἀθηνῶν «Σήμερα». Διὰ τὴν Νάουσαν εἰς τεῦχος 7 (31) τῆς 1.4.1961, σ. 21 καὶ 39, καὶ 8 (32), τῆς 16.4.1961, σ. 25-26, καὶ εἰς τὴν ὕστερον ἐκδοθεῖσαν «Ἱστορία τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως». Αἱ διδόμεναι χρονολογίαι εἶναι ἐσφαλμέναι. Ἀμφισβητήσιμοι καὶ αἱ κρίσεις του. Ὁ Ν. Μοσχόπουλος εἰς τὴν ἐκ 413 μεγάλων σελίδων «Ἱστορία τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως, κατὰ τοὺς Τούρκους ἱστοριογράφους, ἐν ἀντιπαραβολῇ καὶ πρὸς τοὺς Ἑλλήνας ἱστορικοὺς», Ἀθῆναι 1960, δὲν ἀναφέρει κἀν τὰ γεγονότα τῆς περιοχῆς Ναούσης.

5. Βλ. περὶ τούτου Στεφ. Παπαδοπούλου, Ὁ φιλικὸς Δημήτριος Ἰπάτρος, «Ἑλληνικά» 16 (1958-1959) 149-165. Πρβλ. Δ. Πλαταρίδην - Ε. Στουγιαννάκην, ἔ. ἀ., σ. 143 κέ.

Οὕτω προέκυψεν ἡ ἀνάγκη συγκριτικῆς μελέτης τῶν πηγῶν, μὲ σκοπὸν τὴν ἐπίλυσιν, εἰ δυνατόν, τῶν προβλημάτων τῆς χρονολογήσεως τῶν γεγονότων, χωρὶς νὰ ἐπιδιώκηται ἡ λεπτομερὴς, κατὰ τὰ ἄλλα, περιγραφὴ τῶν διαδραματισθέντων, μὲ τὴν ἐλπίδα, ὅτι τοιοῦτοτρόπως θὰ προκληθῇ εὐρυτέρα ἐπιστημονικὴ συζήτησις καὶ θὰ ἀποφευχθοῦν εἰς τὸ μέλλον αἱ ἀνακρίβειαι.

2. *Ἡ κήρυξις τῆς ἐπαναστάσεως ἐν Ναούσῃ*

Αἱ περιοχαὶ Ὀλύμπου-Πιερίων-Βερμίου ἦσαν ὀρηκτῆρια ἄρματολῶν καὶ κλεφτῶν, οἱ ὅποιοι ἀνέμενον ὀδηγίας, διὰ νὰ προκαλέσουν τὴν ἐξέγερσιν τῶν ραγιάδων τῶν περιφερειῶν τῶν. Δυστυχῶς ἡ ὑπὸ τὸν Δημ. Ὑψηλάντην ἡγεσίᾳ τῶν Ἑλλήνων ἐπαναστατῶν ἦτο ἀναποφάσιτος, μὲ συνέπειαν νὰ πνιγῇ εἰς τὸ αἷμα ἡ ἐπανάστασις τῆς Χαλκιδικῆς καὶ νὰ ἀποθάνῃ ὁ ἦρως Ἑμμ. Παπᾶς. Ἀπελπισθέντες οἱ Μακεδόνες ὀπλαρχηγοὶ ἀνέλαβον μόνον τὴν πρωτοβουλίαν καὶ πλῆθος ἐπαναστατῶν ἤρχισε νὰ συρρῆ εἰς τὴν περιοχὴν Βεροίας-Ναούσης, μὲ συνέπειαν νὰ γίνῃ ἀντιληπτὴ ἀπὸ τοὺς Τούρκους ἡ κίνησις αὕτη, διὸ καὶ διετάχθη, τελευτῶντος τοῦ ἔτους 1821, ἡ ἀπογραφὴ τῶν ἐντοπίων: «ἐπειδὴ μεταξὺ τῶν παλαιῶν ραγιάδων τοῦ κράτους κατοίκων τοῦ Καζᾶ Βεροίας παρεισέφησαν, ἀπὸ τῆς ἀνταρσίας καὶ ἐντεῦθεν, διάφοροι ξένοι καὶ κλέφτες, μὴ δυνάμενοι νὰ διακριθῶν ἀπὸ τοὺς αὐτόχθονας, οἵτινες, ἀπὸ τῆς ἐκρήξεως τοῦ ἐπαναστατικοῦ κινήματος τῶν ἀπαισίων Ἑλλήνων ἀπίστων, ὑποκινοῦν τοὺς ἀπίστους ραγιάδες εἰς ἐπανάστασιν, ὑποσκάπτοντες οὕτω τὰ θεμέλια τῆς Μεγάλης ἐπικρατείας τοῦ Ἰσλάμ»¹.

Περαιτέρω ὁ Χουρσίτ πασᾶς τῆς Ρούμελης διώρισε (13. 2. 1822) νέον ντερβέναγαν τῆς Βεροίας, τὸν Σουλεϊμάν Κόντο ἀγᾶν: «συνεπείᾳ τῆς ἐν τῷ μεταξὺ ἐκδηλωθείσης ἀνταρσίας τῶν ἀπίστων Ἑλλήνων τῆς περιφερείας ταύτης»². Ὁ Ἑμποῦ Λουμποῦτ ἐζήτησεν, ὅπως παρουσιασθοῦν ἐνώπιόν του οἱ ὀπλαρχηγοί, οὗτοι ὅμως κατενόησαν τὰς πραγματικὰς διαθέσεις του καὶ οὕτω ἐπέσπευσαν τὰς ἐνεργείας τῶν. Οὕτω, κατόπιν συσκέψεως εἰς τὴν μονὴν Δοβρᾶς ἢ εἰς τὴν Νάουσαν³, ἀπεφασίσθη ἡ κήρυξις τῆς ἐπαναστάσεως εἰς τὴν Νάουσαν καὶ ἡ ἐπίθεσις κατὰ τῆς τουρκοκρατουμένης Βεροίας.

Τέλος, κατὰ τὴν Κυριακὴν τῆς Ὁρθοδοξίας, τὴν 19ην Φεβρουαρίου

1. Ἰ. Κ. Βασδραβέλλη, Οἱ Μακεδόνες εἰς τοὺς ὑπὲρ τῆς ἀνεξαρτησίας ἀγῶνας, ἔκδοσις 2α, Θεσσαλονικὴ 1950, ἔγγραφον 39, τῆς 10. 12. 1821, σ. 234 (παραρτήματος).

2. Ἰ. Κ. Βασδραβέλλη, ἔ. ἀ., σ. 244-245, ἔγγραφον 48.

3. Ὁ Ν. Φιλίππιδης, ἔ. ἀ., σ. 39, δὲν καθορίζει τὸν χρόνον τῆς συσκέψεως, ἀλλὰ γράφει, ὅτι ἡ σύσκεψις τῶν Καρατάσου, Ζαφειράκη, Γάτσου κ. ἄ. ἐγένετο ἐν τῇ μονῇ Δοβρᾶς καὶ ἐν συνεχείᾳ (σ. 42) ἐν Ναούσῃ. Οἱ Πλατάριδης - Στουγιαννά-

1822, ἐντὸς τῆς μητροπολιτικῆς ἐκκλησίας τοῦ Ἀγίου Δημητρίου ἐνάλῃ δοξολογία, ἐξεφωνήθη πατριωτικὸς λόγος ὑπὸ τοῦ πρωτοσυγκέλλου Ζαχαρίου καὶ ἐν συνεχείᾳ, ἀφοῦ ὠμίλησε καταλλήλως ὁ πρόκριτος Ζαφειράκης, ὑψώθη ἡ σημαία τῆς ἐλευθερίας. Ὁ Ν. Φιλιππίδης γράφει, ὅτι ἡ ἐπανάστασις ἐκηρύχθη τὴν 22αν Φεβρουαρίου 1822¹, πλὴν ὅμως τοῦτο δὲν φαίνεται ὀρθόν².

3. Ἡ κατὰ τῆς Βεροίας ἐπιδρομή

Ἐν συνεχείᾳ ἤρχισεν ἡ ἐκτέλεσις τοῦ κατὰ τῆς Βεροίας σχεδίου. Οἱ Πλαταρίδης-Στουγιαννάκης γράφουν, ὅτι τὴν ἐπομένην (20. 2. 1822) ὁ Καρατάσος κατέλαβε τὴν μονὴν Δοβρᾶς, ἐν συμβουλίῳ δὲ ἀπεφασίσθη ἡ κατάληψις τῆς Βεροίας, δι' ἐπιθέσεως πρὸς τὰς πρὸς Βορρᾶν καὶ Δύσιν εἰσόδους τῆς πόλεως. Ἡ ἐπίθεσις ἐγένετο τὰς πρώτας ὥρας τῆς 21. 2. 1822³.

Ὁ Ν. Φιλιππίδης ὅμως καταχωρεῖ ἐπιστολὰς τῶν ὀπλαρχηγῶν τῆς Ναούσης πρὸς τοὺς τοῦ Ὀλύμπου, γράφων, ὅτι αὗται ἔφερον ἡμερομηνίαν τῆς 8ης Μαρτίου 1822 καὶ προανήγγειλλον γενησομένην ἐπίθεσιν κατὰ τῆς Βεροίας⁴. Συνεπῶς, κατὰ λογικὴν ἀκολουθίαν, ἡ ἐπίθεσις τοποθετεῖται ὑπὸ τούτου μετὰ τὴν 8. 3. 1822⁵. Τοῦτο δὲν φαίνεται ὀρθόν διότι δὲν

κ η ς γράφουν (ἐ. ἄ., σ. 155) ὅτι ἐγένετο πολεμικὸν συμβούλιον τῶν ὀπλαρχηγῶν κατὰ τὴν 15. 2. 1822, δὲν προσδιορίζουν ὅμως τὸν τόπον τῆς συσκέψεως. Ὁ Δ. Κόκκινος, (ἐ. ἄ., σ. 64) γράφει, ὅτι τὸ συμβούλιον ἐγένετο εἰς τὴν μονὴν τῆς Παναγίας Δοβρᾶς, τὸν Ἰανουάριον τοῦ 1822, ὡς ἔγραψε πρότερον ὁ Δ. Μισυρλῆς, Ἡ συμμετοχὴ τῆς Μακεδονίας εἰς τὸν ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας τῶν Ἑλλήνων ἱερὸν ἀγῶνα τοῦ 1821 (διᾱλέξεις), Θεσσαλονίκη 1937, σ. 36. Ὁ Ἱ. Βασδραβέλλης, ἐ. ἄ., 2α ἔκδοσις, σ. 119, καὶ 3η ἔκδοσις, σ. 177, συμπλέκει τὰς ἀπόψεις ταύτας, δεχόμενος, ὅτι ἡ σύσκεψις ἐγένετο εἰς τὴν μονὴν τῆς Δοβρᾶς, ἀλλὰ κατὰ τὸν μῆνα Φεβρουαρίου τοῦ 1822. Πιθανότερα φαίνεται ἡ ἄποψις τοῦ Φιλιππίδου, ὅτι δηλαδὴ ἔλαβον χώραν περισσότεραι συσκέψεις. Πάντως ἡ τελευταία θὰ ἐγένετο εἰς τὴν Νάουσαν, ὀλίγον πρό τῆς κηρύξεως τῆς ἐπαναστάσεως.

1. Βλ. Ν. Φιλιππίδην, ἐ. ἄ., σ. 44. Τοῦτον ἀκολουθεῖ καὶ ὁ Δ. Κόκκινος, ἐ. ἄ., σ. 65. Λογοτεχνικὴν περιγραφὴν τῆς κηρύξεως τῆς ἐπαναστάσεως βλ. εἰς Ε. Πρωτοψάλτην - Χ. Βολανάκη, Στὰ ἡρωϊκὰ τὰ χρόνια, Ἀθήναι, ἔκδοσις Γκοβόστη, ἄ. ἔ., σ. 60-62.

2. Βλ. Ν. Μοσχόπουλον, ἐ. ἄ., σ. 270, σημ. 2, ὅστις γράφει, ὅτι ἡ 30ῇ Μαρτίου 1822 ἦτο ἡμέρα (Μ.) Πέμπτη. Συμφωνεῖ ἐμμέσως καὶ ὁ Φιλιππίδης, ἐ. ἄ., σ. 59, γράφων, ὅτι εἰς τὰς 2. 4. 1822 ἦτο ἡ Κυριακὴ τοῦ Πάσχα.

3. Περὶ τοῦ καταρτισθέντος σχεδίου πρὸς κατάληψιν τῆς Βεροίας καὶ περὶ τοῦ τρόπου πραγματοποιήσεώς του βλ. Πλαταρίδην - Στουγιαννάκην, ἐ. ἄ., σ. 163 κέ., Ν. Φιλιππίδην, ἐ. ἄ., σ. 47 κέ. Λεπτομερὴ περιγραφὴν καὶ κριτικὴν εἰς Γ. Χ. Χιονίδη, Ἱστορία τῆς Βεροίας, τόμος 3ος (Τουρκοκρατία), ὑπὸ ἔκδοσιν.

4. Βλ. Ν. Φιλιππίδην, ἐ. ἄ., σ. 43 καὶ 48.

5. Βλ. καὶ Ν. Κασομούλην, ἐ. ἄ., σ. 201, ὅπου καταχωρεῖται ἐπιστολὴ ἐκ Ναούσης, γραφεῖσα τὸν Μάρτιον τοῦ 1822, ἐνθα ἀναφέρεται, ὅτι, μετὰ τὴν ὕψωσιν τῆς

ἦτο δυνατόν νὰ ἡγνοεῖτο ὑπὸ τῶν ὀπλαρχηγῶν, ὅτι ἡ κήρυξις τῆς ἐπανάστασεως ἐν Ναούσῃ θὰ ἐγένετο γνωστὴ ἐν Βεροίᾳ καὶ ἐν Θεσσαλονίκῃ, ὅποτε θὰ ἐστέλλοντο ἀμέσως ἐνισχύσεις εἰς τὴν Βέροϊαν καὶ τὴν περιοχὴν τῆς. Ἐν πάσῃ περιπτώσει ἡ κατὰ τῆς Βεροίας ἐπίθεσις ἀπέτυχε, διότι αἱ δυνάμεις τῶν Τούρκων ἦσαν πολὺ ἰσχυραί, κατὰ μίαν δὲ ἄποψιν ἐπροδόθη τὸ σχέδιον ἐπιθέσεως¹.

4. Αἱ μάχαι εἰς τὴν Δοβρᾶν

Ὁ Μεχμέτ ἀγᾶς (κεχαγιά βέης) μετὰ 19 ἡμέρας, ἦτοι τὴν 12ην Μαρτίου², ἐξεστράτευσε κατὰ τοῦ εἰς τὴν μονὴν τῆς Παναγίας τῆς Δοβρᾶς ὀχυρωθέντος Γερο-Καρατάσου, μὲ στρατὸν ἐκ 4.000 ἀνδρῶν, ἀλλὰ οἱ 240 μόνον Ἕλληνες, ἐνισχυθέντες ὑπὸ τῶν σωμάτων τῶν Ζαφειράκη καὶ Γάτσου, ἐπέτυχον νὰ καταβάλουν 4.000 Τούρκους, οἱ ὅποιοι ἐτράπησαν εἰς φυγὴν, ἀφοῦ εἶχον ἀπώλειαν 1.000-1.500 ἀνδρῶν εἰς νεκροὺς καὶ τραυμα-

σμαίαις τῆς ἐπανάστασεως, τῆς ἐλευθερίας : «... ἀμέσως πανστριατῇ ἐκινήθημεν κατὰ τῆς Βεροίας...».

Θὰ ἡδύνατο ὁμῶς νὰ παρατηρηθῇ, ὅτι εἰς τὴν αὐτὴν ἐπιστολὴν ἀναφέρεται, ὅτι, τὴν στιγμὴν κατὰ τὴν ὁποίαν οἱ ἐπιτιθέμενοι εἶχον εἰσέλθει εἰς τὴν Βέροϊαν, εἰσῆρχετο καὶ ὁ Λουμπουτ πασᾶς. Εἰς ἔγγραφον, ἐξ ἄλλου, τοῦ τουρκικοῦ ἱστορικοῦ ἀρχείου Βεροίας (βλ. Ἱ. Κ. Β α σ δ ρ α β ἔ λ λ η, Οἱ Μακεδόνες κ.λ., ἐκδόσεις 2α, ἀριθμ. 54, σ. 249, καὶ Ἱστορικὰ ἀρχεῖα Μακεδονίας, Α', Ἀρχεῖον Βεροίας-Ναούσης, ἀριθμ. 305, σ. 290), τῆς 27.3.1822, γράφεται, ὅτι οὗτος θὰ ἐξεστράτευεν αὐτοπροσώπως «... τὴν προσεχὴ Πέμπτην», ἦτοι τὴν 30.3.1822. Συνεπῶς ἡ ἐπίθεσις κατὰ τῆς Βεροίας, κατὰ τοὺς ὑπολογισμοὺς τούτους, πρέπει νὰ ἔγινε κατὰ τὰς πρωϊνὰς ὥρας τῆς 31.3.1822, ὅποτε δέον ἦ ὑπὸ τοῦ Κασομούλη καταχωρουμένη ἐπιστολὴ (φέρουσα τὴν ἡμερομηνίαν «τῆ... Μαρτίου») νὰ ἐγράφη τὸ ἀργότερον κατὰ τὸ ἑσπέρας τῆς αὐτῆς ἡμέρας (31.3.1822), ὅπερ μᾶλλον ἀπίθανον.

Σημειωτέον, ὅτι οἱ Π λ α τ α ρ ῖ δ η ς - Σ τ ο υ γ ι α ν ν ᾶ κ η ς, ἔ.ἀ., σ. 166 κέ., γράφουν, ὅτι εἰς τὴν Βέροϊαν εἰσῆλθεν ὀλίγας ὥρας πρὸ τῆς ἐπιθέσεως ὄχι ὁ Λουμπουτ, ἀλλὰ ὁ κεχαγιαμπέης τούτου. Φαίνεται, λοιπόν, ὅτι σφάλλεται ὁ ἐπιστολογράφος, ἀναφέρον τὸν Λουμπουτ, ἀντὶ τοῦ Μεχμέτ ἀγᾶ καὶ οὗτος (Λουμπουτ) ἐξεστράτευεν αὐτοπροσώπως ἀργότερον, τὴν 30ην Μαρτίου 1822. Ἐν τῇ περιπτώσει αὐτῇ ἡ ἐπίθεσις κατὰ τῆς Βεροίας θὰ ἐγένετο κατὰ τὰς πρωϊνὰς ὥρας τῆς 31.3.1822, ὡς ἀνωτέρω. Αὐτὸ εἶναι καὶ τὸ ὀρθότερον, ἐφ' ὅσον καὶ ἐν τῇ προαναφερθείσῃ ἐπιστολῇ ἀναφέρονται μεταγενέστερα γεγονότα. Ὁ Ν. Φ ι λ ι π π ῖ δ η ς, ἔ.ἀ., σ. 51, τοποθετεῖ τὴν μεταγενεστέραν μάχην τῆς Δοβρᾶς κατὰ τὴν 12.3.1822. Συνεπῶς ἡ ἡμερομηνία τῆς ἐπιστολῆς, ἣν καταχωρεῖ ὁ Φιλippiδης, εἶναι λανθασμένη (πρβλ. καὶ Ἱ. Κ. Β α σ δ ρ α β ἔ λ λ η, Οἱ Μακεδόνες κ.λ., 3η ἐκδ., σ. 179, σημ. 2).

1. Βλ. Π λ α τ α ρ ῖ δ η ς - Σ τ ο υ γ ι α ν ν ᾶ κ η ς, ἔ. ἀ., σ. 163, 170 κέ. Ὁ Κ. Σ ν ὠ κ, Μακεδονία-Θράκη, Θεσσαλονίκη 1942, σ. 42-53 ἀκολουθεῖ τὸν Στουγιαννάκη.

2. Ὁ Ν. Φ ι λ ι π π ῖ δ η ς, ἔ.ἀ., σ. 51, γράφει, ὅτι οὗτος (Λουμπουτ) ἐφθασε πρὸ τῆς Ναούσης : «Τὴν πρωΐαν τῆς δωδεκάτης Μαρτίου καὶ ὥραν τετάρτην τουρκιστί», ἦτοι συμφωνεῖ ὅτι ἡ ἐκστρατεία ἔγινε 19 ἡμέρας, μετὰ τὴν ἐπίθεσιν κατὰ τῆς Βεροίας.

τίας, οί δὲ Ἕλληνες μόνον 4, ὡς ἰσχυρίζεται, ἀμφισβητησίμως, ἡ παράδοσις. Ἐν συνεχείᾳ οἱ Τοῦρκοι κατέλαβον τὴν μονήν, ἀφοῦ ἦλθον καὶ νέαι ἐνισχύσεις.

5. *Ἡ πολιορκία καὶ ἡ καταστροφὴ τῆς Ναούσης*

Ἡ εἰδησις τῆς ἀνελπίστου ἥττης τοῦ κεχαγιάμπει εἶχεν ὡς ἀποτέλεσμα νὰ θορυβοποιηθῇ ὁ Λουμπούτ, ὁ ὁποῖος (προλαβὼν σχετικὴν διαταγὴν τοῦ σουλτάνου τῆς 5. 4. 1822) ἐξεστράτευσεν αὐτοπροσώπως τὴν 30ην Μαρτίου 1822 κατὰ τῆς Ναούσης¹, ἀφοῦ δὲ διέμεινεν ἐν Βεροῖᾳ ἐπὶ ἕξ ἡμέρας (31 Μαρτίου-5 Ἀπριλίου)², ἀνεχώρησε διὰ τὴν κατὰ τῆς Ναούσης ἐκστρατείαν. Ὑπάρχει μεγάλη σύγχυσις ὡς πρὸς τὸν χρόνον ἐνάρξεως τῆς πολιορκίας, τὰ δὲ δημοσιευθέντα ἔγγραφα τοῦ τουρκικοῦ ἀρχεῖου Βεροῖας ἐπέτειναν τὴν ἀβεβαιότητα ταύτην, διότι εἰς ἄλλα μὲν ἀναγράφεται ὅτι ὁ Λουμπούτ ἐξεστράτευσε κατὰ τῆς Ναούσης μετὰ τὴν 6ην Ἀπριλίου 1822³, εἰς ἄλλο δὲ τοιοῦτο ἀναφέρεται, ὅτι τὴν 21. 4. 1822 εἶχον συμπληρωθῇ 24 ἡμέραι ἀπὸ τῆς πολιορκίας τῆς πόλεως⁴. Ὅρθοτέρα φαίνεται ἡ πρώτη ἐκδοχὴ, ὡς ἐρειδομένη ἐπὶ τριῶν ἐγγράφων.

1. Βλ. Ἰ. Κ. Βασδραβέλλη, Οἱ Μακεδόνες, 2α ἔκδοσις, ἔγγραφα 54 καὶ 55, σ. 249 καὶ 250. Ὁ Ν. Φιλίππιδης, ἑ.ἀ., σ. 54, γράφει, ὅτι ὁ Λουμπούτ «... ἀφίκετο δρομαίως τῇ 12ῃ Μαρτίου...», ὅπερ εἶναι ἀναληθές. Τοῦτον ἀκολουθεῖ καὶ ὁ Δ. Κόκκινος, ἑ.ἀ., σ. 68-69.

2. Βλ. Ἰ. Κ. Βασδραβέλλη, ἑ.ἀ., ἔγγραφων 57, σ. 250-251. Ὁ Χ. Σ. Καρμίτσης, Περί Νιαούσης, εἰς «Ἑθνικὴ Βιβλιοθήκη», 4 (1868) 109-119, γράφει, ὅτι οὗτος (Λουμπούτ) ἐφθασεν εἰς τὴν Νάουσαν τὴν 11. 4. 1822.

3. Βλ. Ἰ. Κ. Βασδραβέλλη, ἑ.ἀ., ἔγγραφων 54 / 27. 3. 1822, σ. 249, ἔγγραφων 55/5. 4. 1822, σ. 249-250 καὶ ἔγγραφων 57/6. 4. 1822, σ. 250-251.

4. Βλ. Ἰ. Κ. Βασδραβέλλη, ἑ.ἀ., ἔγγραφων 63, σ. 257-258, τῆς 21. 4. 1822, ὅπου ἀναφέρεται, ὅτι ἡ πολιορκία ἤρχισε «... ἀπὸ εἴκοσι τεσσάρων ἡδὴ ἡμερῶν». Ἐνδεχομένως νὰ ἤθελε νὰ σημειωθῇ, ἐν τῷ ἔγγραφῳ, ὅτι ἡ πολιορκία ἤρχισεν ἐνωρίτερον τῆς 6. 4. 1822, ὑπὸ τοῦ κεχαγιάμπει, πρὶν ἔλθῃ ὁ βαλῆς. Προηγήθησαν κανονιοβολισμοὶ καὶ μικροεπιστάδια, ὡς γράφει καὶ ὁ Φιλίππιδης, ἑ.ἀ., σ. 58. Βλ. Ἰ. Κ. Βασδραβέλλη, ἑ.ἀ., ἔγγραφων 63, τῆς 21. 4. 1822, σ. 257-258. Τὴν 27ην ἢ 28ην Μαρτίου 1822 δέχεται ὁ Ἰδίοις, Μακεδόνες κ.λ., 2α ἔκδοσις, σ. 126, σημ. 1, καὶ 3η ἔκδοσις, σ. 184, σημ. 1, ὡς ἡμέραν ἐνάρξεως τῆς πολιορκίας, στηριζόμενος εἰς τὸ τελευταῖον ἔγγραφο. Ὁ Ν. Φιλίππιδης, ἑ.ἀ., σ. 58, γράφει, ὅτι ἡ πολιορκία ἤρχισε «... κυρίως ἀπὸ τῆς 24ης Μαρτίου, περιωρίσθη (δὲ) μέχρι τῆς Πέμπτης τῶν παθῶν (30 Μαρτίου) εἰς ἄποδὺν κανονιοβολισμὸν κατὰ τῆς πόλεως τοῦ Ἁγίου Γεωργίου». Πρβλ. καὶ Ν. Θ. Σχιῶν, Ὁδοπορικαὶ σημειώσεις Μακεδονίας-Ἠπείρου, Ἀθῆναι 1886, τόμ. 1ος, σ. 169. Ὁ Β. Νικολαΐδης (βλ. προχείρως εἰς Ἀπ. Ε. Βακαλοπούλου, Νέα ἱστορικὰ στοιχεῖα γιὰ τὴς ἐπαναστάσεις τοῦ 1821 καὶ 1854 στὴ Μακεδονία, εἰς Ζ' τόμον (1956) τῆς Ε. Ε. Φ. Σ. Π. Θ., σ. 63 κέ., σ. 4 κέ. τοῦ ἀνατύπου) γράφει (σ. 68 ἢ 8), ὅτι ὁ Ἀβδούλ ἐφθασεν εἰς τὰς 11. 4. 1822.

Ἐπὶ τὴν ἐπανάστασιν τοῦ 1822, ὡς ἀμέσως κατωτέρω.

6. Αἱ Ἐνθυμήσεις (Βραχέα Χρονικά)

Κατὰ τὰς ἐρεῦνας μου εἰς τὴν Ἱερὰν μονὴν Τιμίου Προδρόμου Βεροίας * εὑρον, κατὰ τὸ ἔτος 1959, ἐνδιαφέρουσιν ἐνθυμήσιν, γεγραμμένην ἐπὶ ἡμισείαις ριγωτῆς κόλλας, ἐπικολληθείσης μεταγενεστέρως (περὶ τὸ 1930 - 1940) εἰς τὴν σελ. 6 τῶν παραφύλλων τοῦ βιβλίου «Πηδάλιον», ἐκδόσεως Λειψίας τῆς Σαξωνίας 1800, ἔχουσιν ὡς ἐξῆς : «21. 1822 Μαρτίου 30 τῇ ἁγίᾳ καὶ μεγάλῃ πέμπτῃ ἔγινεν ἡ ἀρ/²χὴ τοῦ τραγικοῦ δρώματος τοῦ ἐξαφανίσαντος ἅπαντα τὰ πε/³ρὶ τὴν Βέρροϊαν ἱερὰ καταγόνια καὶ χωρία καὶ πρὸ πάντων τὴν/⁴περίφημον Νάουσαν τῇ/⁵13 ἀπριλίου ἡμέρᾳ πέμπτῃ.

1. Βλ. Ν. Φιλίππιδην, ἑ.ἀ., σ. 59 κέ. Πρὸς τοῦτον συνεφώνησαν καὶ οἱ Π. Λατρίδης - Στουγιαννάκης, ἑ.ἀ., σ. 239, σημ. 1, ὁ Γ. Σμυρνάκης, Τὸ Ἅγιον Ὅρος, Ἀθῆναι 1903, σ. 163, ὁ Γ. Κασάλης, Τρεῖς νεράιδες τῆς Μακεδονίας, Ἀθῆναι 1939, σ. 24, ὁ Ἀθ. Θεοδωρίδης, Ἡ δραματικὴ συμβολὴ τῆς Θεσσαλονίκης στὸν ἀγῶνα τοῦ 1821, Θεσσαλονίκη 1940, σ. 53, καὶ ἄλλοι.

2. Βλ. Γ. Κ. Βασδραβέλλην, ἑ.ἀ., 2αν ἐκδοσιν, σ. 129, 3ην ἐκδοσιν, σ. 186-187. Ὁ Κλ. Νικολαΐδης, Ἱστορία τοῦ Ἑλληνισμοῦ κ.λ., τόμος 1ος, Ἀθῆναι 1923, σ. 293, γράφει, ὅτι, μετὰ τριήμερον πολιορκίαν τῶν Τούρκων : «...τῇ 18 Αὐγούστου (1821) ἡ Νάουσα ἐπεσεν εἰς χεῖρας αὐτῶν». Αὐτὸ εἶναι τὸ ἀποκορύφωμα τῆς ἀνακριβείας.

3. Βλ. περὶ ταύτης Γ. Χ. Χιονίδης, Σύντομη ἱστορία τοῦ Χριστιανισμοῦ στὴν περιοχὴ Βεροίας, Βέροια 1961, σ. 47-55, τοῦ ἰδίου, Ὁ ὁσιος Ἀντώνιος ὁ νέος, ὁ ἐκ τῆς μακεδονικῆς Βεροίας, Βέροια 1965, σ. 22 κέ., τοῦ ἰδίου, Ἱστορικὰ προβλήματα καὶ μνημεῖα ἐκ τῆς παραμονῆς τοῦ Ἁγίου Γρηγορίου Παλαμᾶ εἰς τὴν περιοχὴν Βεροίας, «Γρηγόριος Παλαμᾶς», τόμ. Ν' (1967) 279-291, καὶ ἀνάτυπον. Πρβλ. καὶ Ἀ. π. Ε. Βακαλοπούλου, Ἱστορία τοῦ Νέου Ἑλληνισμοῦ, τόμος Β', Θεσσαλονίκη 1964, σ. 198-199.

Ἐν συνεργασίᾳ μὲ τὸν διδάσκαλον Γ. Τοκατλίδην κατηρτίσαμεν πρόχειρον κατάλογον τῶν βιβλίων τῆς μονῆς, τὸν ὁποῖον, δακτυλογραφήσας, ἀπέστειλα εἰς ταύτην. Περὶ τῆς βιβλιοθήκης τῆς μονῆς βλ. προχειρὺς σημειώματά μου εἰς ἐφημερίδα τῆς Βεροίας «Φρουρὸς τῆς Ἡμαθίας», φύλλ. 175/27.7.1959 καὶ ἰδίως 176/3.8.1959. Διὰ τὰς «ἐνθυμήσεις» («βραχέα χρονικά»), αἱ ὁποῖαι ἀναφέρονται εἰς τὴν περιοχὴν Βεροίας-Ναούσης, βλ. ἐκλαϊκευτικὸν σημειώμά μου, μὲ τὸν τίτλον «Αἱ ἐνθυμήσεις ὡς πηγὴ τῆς ἱστορίας», εἰς τὸ περιοδικὸν τῆς Βεροίας «Ὁ Τόπος μας», τεύχος 4 (Δεκέμβριος 1960), σ. 12. (Τὸ σημειώμα τοῦτο ἀνεδημοσιεύθη ὁλόκληρον εἰς τὴν στήλην «Ἐρευνήτης», τῆς ἐν Θεσσαλονικίᾳ ἐφημερίδος «Ἑλληνικὸς Βορρᾶς»). Ἐτοιμάζω τὴν ἐκδοσιν τῶν μέχρι τοῦδε συλλεγεῖσθαι ὑπ' ἐμοῦ ἀνεκδότων ἐνθυμήσεων, μετὰ κριτικῶν παρατηρήσεων.

Τῇ 30 μαρτίου τῇ ἀγία καὶ μεγάλῃ πέμπτῃ ἐξαφανίσαντες⁶ τὴν ἱερὰν μονὴν τοῦ τιμίου προδρόμου τῆς σκήτεως Βερροίας⁷ κατεδαφίσαντες οἱ ἐν Βερροίᾳ θῶμανοί⁸. Διὰ πρεσβειῶν τοῦ ἁγ. προδρόμου ὁ θεὸς νὰ κάμῃ τὴν ἐκ⁹δίκησιν» (βλ. καὶ παρατιθεμένην φωτοτυπίαν).

Ἐκ τῆς ἐνθυμήσεως ταύτης πληροφοροῦμεθα, ὅτι ἡ ἄλωσις τῆς Ναούσης ἐγένεε τὴν 13ην Ἀπριλίου 1822, ἡμέραν Πέμπτην. Ἡ πληροφορία αὕτη εἶναι ἀκριβής, διότι: α) Πράγματι, ὡς εἶδομεν (βλ. σ. 214, σημ. 2) ἡ 30ῇ Μαρτίου 1822 ἦτο ἡμέρα Μεγάλῃ Πέμπτῃ, ἡ δὲ Κυριακὴ τοῦ Πάσχα τοῦ 1822 ἦτο εἰς τὰς 2 Ἀπριλίου. Συνεπῶς ἡ 13 Ἀπριλίου ἦτο ἡμέρα Πέμπτη. Οὕτω καὶ ἐκ τῆς παρατιθεμένης ἡμέρας τῆς ἐβδομάδος ἐλέγχεται ὡς ἀληθὴς ἡ ἰδιομένη ἡμερομηνία. β) Ὁ γράψας τὴν ἐνθύμησιν προφανῶς ἀντέγραψε ταύτην ἐξ ἄλλης ἐνθυμήσεως, τῆς ὁποίας ὁ συντάκτης θὰ εἶχεν ἄμεσον ἀντίληψιν τῶν γεγονότων, διότι ἀναφέρει εἰς τὴν σημείωσίν του καὶ περὶ τῆς καταστροφῆς τῆς Μονῆς τοῦ Προδρόμου, ὅπου ἐμόναζε καὶ συνεπῶς ὑπῆρξεν αὐτόπτης μάρτυς. Δὲν φαίνεται πιθανὸν νὰ «κατεσκευάσθῃ» ἐκ τῶν ὑστέρων ἡ ἐνθύμησις αὕτη, διότι οὐδαμῶς ἄλλοῦ εὐρίσκεται ἡ λεπτομερὴς μνεία τῶν ἡμερῶν τῆς ἐβδομάδος, ὡς καὶ τῆς 30ῆς Μαρτίου ὡς ἡμέρας τῆς καταστροφῆς τῆς μονῆς. Ἐν ἐναντίᾳ περιπτώσει δέον νὰ δεχθῶμεν, ὅτι ὁ καταστρώσας ταύτην εἶχεν ὑπ' ὄψιν του τὴν προφορικὴν παράδοσιν, τὴν μεταδοθεῖσαν ἀπὸ μοναχοῦ εἰς μοναχόν. γ) Ἐπιβεβαιοῦται ἡ εἶδησις αὕτη καὶ ἐξ ἐτέρας, γνωστῆς, ἐνθυμήσεως, ἥτις ἐγράφη ὑπὸ τοῦ ἱερέως τῆς Ἐδέσσης Ἀναστασίου Ἰωάννου, ἐχούσης ὡς ἐξῆς ὡς πρὸς τὸ ἐνδιαφέρον ἡμᾶς τμῆμα: «1822 Ἀπριλίου 13 ἐγένινεν ἡ θλιβερὰ καταστροφὴ τῆς Ναούσης παντελεῖ ἀφανισμῷ ὑπὸ τοῦ ἀπηνεστάτου Ἀμπαλαμποῦ Πασσᾶ, Σελανίκ βαλεσῆ. Ἐκαρτομήθησαν ἄνδρες 170 καὶ ἐσκληβώθησαν γυναῖκες, παιδία ὑπὲρ πέντε χιλιάδες...». Καὶ ἡ ἐνθύμησις αὕτη εἶναι ἀκριβής, διότι ὁ συντάκτης τῆς εἶχεν ἄμεσον γνῶσιν τῶν γεγονότων, ἀφοῦ ἠχμαλωτίσθη καὶ ἡ ἐν Ναούτῃ ἔγγαμος θυγάτηρ του Αἰκατερίνη. Τέλος, καὶ ἐτέρα ἐνθύμησις, δημοσιευθεῖσα ὑπὸ τοῦ Στουγιαννάκη¹, ἐκ σημειώματος νεωτέρου, τὸ ὁποῖον εἶχεν ὁ

1. Βλ. περιοδικὸν «Παρνασός», τ. Η' (1904), 196-199, ἰδίως σ. 197, «Ν. Ἑλληνομνημονὴ τόμ. Ζ', σ. 164, ἐφημ. «Ἐδεσσα», φύλλ. 1, τῆς 1. 1. 1919, σ. 2 καὶ ἰδίως φύλλ. 3, τῆς 1. 2. 1919, σ. 3-4, Στουγιαννάκη ν, ἔ. ἀ., σ. 239, σημ. 1, σ. 282, σημ. 2, καὶ Χρ. Κωφὸν εἰς «Μακεδονικὸν Ἡμερολόγιον Σφενδόνη», Θεσσαλονίκη 1953, σ. 259-262, καὶ εἰς ἐφημερίδα Θεσσαλονίκης «Μακεδονία», φύλλ. τῆς 17.10.1951. Εἰς τὰς ἀνωτέρω ἐκδόσεις παρατηροῦνται ὀρθογραφικαὶ καὶ λεκτικαὶ διαφοραὶ, οὐχὶ ὁμως ὡς πρὸς τὰ γεγονότα.

2. Βλ. Ε. Στουγιαννάκη ν, ἔ. ἀ., σ. 282, σημ. 2B, ἔχουσιν ὡς ἐξῆς: «Χαλασμός τῆς Νάουσας. Ἔτος 1822 Ἀπριλίου 12. Ἐκοπτεν ὁ λουμπότ πασιάς τοὺς ἄνδρας ὅσάν ὀρνυθας ταῖς γυναῖκες καὶ τὰ κορίτσια σκλάβες». Ὁ Ἀ. π. Βακαλό-

22. 178. November 7. Mittwoch. 1788.

21. (222). Μαρίου 80 π. 89 x 3, μερικά τμήματα στην Ηράκλεια
και στα τραγικά σκαμνιά του Ιερού του Λόφου, άσπαστα λατρί-
α και θύρα, με τα καλύμματα x 3, 80 x 100, 80 x 100, 100 x 100
συνολικών μέτρων π. 3 άσπαστα τμήματα.

Εν 30 κελίοις τῆς ἀριστερῆς στήλης ἐξαρτῶνται
τῶν ἑξῶς φρονιτῶν τῶν πρὸς ἀπὸ τοῦ δεξιῆς κελίου
καταβαλλομένων ἐν ἀποδοχῇ οὐλομένων.

Διὰ τοιοῦτων ἐστὶ ἀν. προσφορὰν ἔχει, νὰ εἴπωμ' ἡμῖν ἡ-
δύνησιν.

5.5

1849. ¹ ² ³ ⁴ ⁵ ⁶ ⁷ ⁸ ⁹ ¹⁰ ¹¹ ¹² ¹³ ¹⁴ ¹⁵ ¹⁶ ¹⁷ ¹⁸ ¹⁹ ²⁰ ²¹ ²² ²³ ²⁴ ²⁵ ²⁶ ²⁷ ²⁸ ²⁹ ³⁰ ³¹ ³² ³³ ³⁴ ³⁵ ³⁶ ³⁷ ³⁸ ³⁹ ⁴⁰ ⁴¹ ⁴² ⁴³ ⁴⁴ ⁴⁵ ⁴⁶ ⁴⁷ ⁴⁸ ⁴⁹ ⁵⁰ ⁵¹ ⁵² ⁵³ ⁵⁴ ⁵⁵ ⁵⁶ ⁵⁷ ⁵⁸ ⁵⁹ ⁶⁰ ⁶¹ ⁶² ⁶³ ⁶⁴ ⁶⁵ ⁶⁶ ⁶⁷ ⁶⁸ ⁶⁹ ⁷⁰ ⁷¹ ⁷² ⁷³ ⁷⁴ ⁷⁵ ⁷⁶ ⁷⁷ ⁷⁸ ⁷⁹ ⁸⁰ ⁸¹ ⁸² ⁸³ ⁸⁴ ⁸⁵ ⁸⁶ ⁸⁷ ⁸⁸ ⁸⁹ ⁹⁰ ⁹¹ ⁹² ⁹³ ⁹⁴ ⁹⁵ ⁹⁶ ⁹⁷ ⁹⁸ ⁹⁹ ¹⁰⁰ ¹⁰¹ ¹⁰² ¹⁰³ ¹⁰⁴ ¹⁰⁵ ¹⁰⁶ ¹⁰⁷ ¹⁰⁸ ¹⁰⁹ ¹¹⁰ ¹¹¹ ¹¹² ¹¹³ ¹¹⁴ ¹¹⁵ ¹¹⁶ ¹¹⁷ ¹¹⁸ ¹¹⁹ ¹²⁰ ¹²¹ ¹²² ¹²³ ¹²⁴ ¹²⁵ ¹²⁶ ¹²⁷ ¹²⁸ ¹²⁹ ¹³⁰ ¹³¹ ¹³² ¹³³ ¹³⁴ ¹³⁵ ¹³⁶ ¹³⁷ ¹³⁸ ¹³⁹ ¹⁴⁰ ¹⁴¹ ¹⁴² ¹⁴³ ¹⁴⁴ ¹⁴⁵ ¹⁴⁶ ¹⁴⁷ ¹⁴⁸ ¹⁴⁹ ¹⁵⁰ ¹⁵¹ ¹⁵² ¹⁵³ ¹⁵⁴ ¹⁵⁵ ¹⁵⁶ ¹⁵⁷ ¹⁵⁸ ¹⁵⁹ ¹⁶⁰ ¹⁶¹ ¹⁶² ¹⁶³ ¹⁶⁴ ¹⁶⁵ ¹⁶⁶ ¹⁶⁷ ¹⁶⁸ ¹⁶⁹ ¹⁷⁰ ¹⁷¹ ¹⁷² ¹⁷³ ¹⁷⁴ ¹⁷⁵ ¹⁷⁶ ¹⁷⁷ ¹⁷⁸ ¹⁷⁹ ¹⁸⁰ ¹⁸¹ ¹⁸² ¹⁸³ ¹⁸⁴ ¹⁸⁵ ¹⁸⁶ ¹⁸⁷ ¹⁸⁸ ¹⁸⁹ ¹⁹⁰ ¹⁹¹ ¹⁹² ¹⁹³ ¹⁹⁴ ¹⁹⁵ ¹⁹⁶ ¹⁹⁷ ¹⁹⁸ ¹⁹⁹ ²⁰⁰ ²⁰¹ ²⁰² ²⁰³ ²⁰⁴ ²⁰⁵ ²⁰⁶ ²⁰⁷ ²⁰⁸ ²⁰⁹ ²¹⁰ ²¹¹ ²¹² ²¹³ ²¹⁴ ²¹⁵ ²¹⁶ ²¹⁷ ²¹⁸ ²¹⁹ ²²⁰ ²²¹ ²²² ²²³ ²²⁴ ²²⁵ ²²⁶ ²²⁷ ²²⁸ ²²⁹ ²³⁰ ²³¹ ²³² ²³³ ²³⁴ ²³⁵ ²³⁶ ²³⁷ ²³⁸ ²³⁹ ²⁴⁰ ²⁴¹ ²⁴² ²⁴³ ²⁴⁴ ²⁴⁵ ²⁴⁶ ²⁴⁷ ²⁴⁸ ²⁴⁹ ²⁵⁰ ²⁵¹ ²⁵² ²⁵³ ²⁵⁴ ²⁵⁵ ²⁵⁶ ²⁵⁷ ²⁵⁸ ²⁵⁹ ²⁶⁰ ²⁶¹ ²⁶² ²⁶³ ²⁶⁴ ²⁶⁵ ²⁶⁶ ²⁶⁷ ²⁶⁸ ²⁶⁹ ²⁷⁰ ²⁷¹ ²⁷² ²⁷³ ²⁷⁴ ²⁷⁵ ²⁷⁶ ²⁷⁷ ²⁷⁸ ²⁷⁹ ²⁸⁰ ²⁸¹ ²⁸² ²⁸³ ²⁸⁴ ²⁸⁵ ²⁸⁶ ²⁸⁷ ²⁸⁸ ²⁸⁹ ²⁹⁰ ²⁹¹ ²⁹² ²⁹³ ²⁹⁴ ²⁹⁵ ²⁹⁶ ²⁹⁷ ²⁹⁸ ²⁹⁹ ³⁰⁰ ³⁰¹ ³⁰² ³⁰³ ³⁰⁴ ³⁰⁵ ³⁰⁶ ³⁰⁷ ³⁰⁸ ³⁰⁹ ³¹⁰ ³¹¹ ³¹² ³¹³ ³¹⁴ ³¹⁵ ³¹⁶ ³¹⁷ ³¹⁸ ³¹⁹ ³²⁰ ³²¹ ³²² ³²³ ³²⁴ ³²⁵ ³²⁶ ³²⁷ ³²⁸ ³²⁹ ³³⁰ ³³¹ ³³² ³³³ ³³⁴ ³³⁵ ³³⁶ ³³⁷ ³³⁸ ³³⁹ ³⁴⁰ ³⁴¹ ³⁴² ³⁴³ ³⁴⁴ ³⁴⁵ ³⁴⁶ ³⁴⁷ ³⁴⁸ ³⁴⁹ ³⁵⁰ ³⁵¹ ³⁵² ³⁵³ ³⁵⁴ ³⁵⁵ ³⁵⁶ ³⁵⁷ ³⁵⁸ ³⁵⁹ ³⁶⁰ ³⁶¹ ³⁶² ³⁶³ ³⁶⁴ ³⁶⁵ ³⁶⁶ ³⁶⁷ ³⁶⁸ ³⁶⁹ ³⁷⁰ ³⁷¹ ³⁷² ³⁷³ ³⁷⁴ ³⁷⁵ ³⁷⁶ ³⁷⁷ ³⁷⁸ ³⁷⁹ ³⁸⁰ ³⁸¹ ³⁸² ³⁸³ ³⁸⁴ ³⁸⁵ ³⁸⁶ ³⁸⁷ ³⁸⁸ ³⁸⁹ ³⁹⁰ ³⁹¹ ³⁹² ³⁹³ ³⁹⁴ ³⁹⁵ ³⁹⁶ ³⁹⁷ ³⁹⁸ ³⁹⁹ ⁴⁰⁰ ⁴⁰¹ ⁴⁰² ⁴⁰³ ⁴⁰⁴ ⁴⁰⁵ ⁴⁰⁶ ⁴⁰⁷ ⁴⁰⁸ ⁴⁰⁹ ⁴¹⁰ ⁴¹¹ ⁴¹² ⁴¹³ ⁴¹⁴ ⁴¹⁵ ⁴¹⁶ ⁴¹⁷ ⁴¹⁸ ⁴¹⁹ ⁴²⁰ ⁴²¹ ⁴²² ⁴²³ ⁴²⁴ ⁴²⁵ ⁴²⁶ ⁴²⁷ ⁴²⁸ ⁴²⁹ ⁴³⁰ ⁴³¹ ⁴³² ⁴³³ ⁴³⁴ ⁴³⁵ ⁴³⁶ ⁴³⁷ ⁴³⁸ ⁴³⁹ ⁴⁴⁰ ⁴⁴¹ ⁴⁴² ⁴⁴³ ⁴⁴⁴ ⁴⁴⁵ ⁴⁴⁶ ⁴⁴⁷ ⁴⁴⁸ ⁴⁴⁹ ⁴⁵⁰ ⁴⁵¹ ⁴⁵² ⁴⁵³ ⁴⁵⁴ ⁴⁵⁵ ⁴⁵⁶ ⁴⁵⁷ ⁴⁵⁸ ⁴⁵⁹ ⁴⁶⁰ ⁴⁶¹ ⁴⁶² ⁴⁶³ ⁴⁶⁴ ⁴⁶⁵ ⁴⁶⁶

leave 1957 in England in 1957. It is a very good
copy of the original. It is a very good copy of the original.
to the same place in 14.7.1955.

τότε εφημέριος τῆς Παναγιατοπούλας Ναούσης Παπαντωνίου, θέτει τὴν καταστροφὴν εἰς τὰς 12 Ἀπριλίου, διότι προφανῶς ἡ κατάληψις ἐγένετο τὰς μεταμεσονυκτίους ὥρας τῆς 12ης πρὸς τὴν 13ην Ἀπριλίου τοῦ 1822. Πᾶσαι αἱ ἀνωτέρω χρονολογίαι δὲν ἀνταποκρίνονται πρὸς τὸ ἐν χρήσει (γρηγοριανόν) ἡμερολόγιον, ἀλλὰ πρὸς τὸ παλαιόν (ιοουλιανόν) τοιοῦτο.

Ἔτσι ἐτελείωσεν ἀνεπιτυχῶς ἡ ἐπανάστασις εἰς τὴν περιοχὴν Ναούσης-Βεροίας, μὲ τεραστίας ζημίας εἰς ἀνθρώπους (ἐπαναληφθείσης τῆς ἡρωϊκῆς πράξεως τῶν Σουλιωτισσῶν) καὶ περιουσιακὰ στοιχεῖα. Ἀρκεῖ νὰ σημειωθῇ, ὅτι οἱ Τούρκοι κατέκαυσαν ἅπαντα σχεδὸν τὰ χωρία τῆς περιφέρειας ταύτης, πολλὰ δὲ ἐκ τούτων ἐξηφανίσθησαν ἔκτοτε διὰ παντός, μὴ συνοικισθέντα πλέον¹.

ΓΕΩΡΓΙΟΣ Χ. ΧΙΟΝΙΔΗΣ

π ο υ λ ο ς, Πρόσφυγες καὶ προσφυγικὸν ζήτημα κατὰ τὴν ἐπανάστασιν τοῦ 1821, Θεσσαλονίκη 1939, σ. 22, τοποθετῇ τὴν κήρυξιν τῆς ἐπαναστάσεως κατὰ τὴν 19.2. καὶ τὴν ἄλωσιν κατὰ τὴν 1.4.1822.

1. Διάφοροι εἶναι αἱ πληροφορίες, αἱ ὁποῖαι παρέχονται ὑπὸ τῶν συγγραφέων, διὰ τὸν ἀριθμὸν τῶν πυρποληθέντων χωρίων. Οὕτω, ὁ Ν. Κ α σ σ ο μ ο ῦ λ η ς, ἑ.ἀ., σ. 119, γράφει, «Ἐπειτα ἀπὸ 9 ἢ 10 ἡμέρας. . . . εἶδομεν ἕνα ἐσπέρας καιγόμενα ὅλα τὰ χωρία τοῦ κάμπου καὶ τῶν ἀκρωρείων ἀπὸ τὴν Βέροϊαν ἕως εἰς τὰ Βοδενά». Ὁ Χ. Κ α ρ μ ῖ τ σ η ς, ἑ.ἀ., γράφει, ὅτι ἐκάησαν 100 κομπολόεις καὶ χωρία, τὰ ὁποῖα ὁ Γ ε ρ β ῖ ν ο ς (1ος τόμος, σ. 344) ἀναβιβάζει εἰς 120, ὡς δέχεται καὶ ὁ Ν. Φ ι λ ι π π ῖ δ η ς, ἑ.ἀ., σ. 72, παραθέτων ὁμως τὰ ὀνόματα 25-26 ἐκ τούτων. Ὁ Π. Κ α ρ ο λ ῖ δ η ς, Ἱστορία τοῦ 18^{ου} αἵδνος, Ἀθῆναι 1892-1893, τόμος 2ος, σ. 264, περιορίζει ταῦτα εἰς 70 καὶ ὁ Σ τ ο υ γ ι α ν ν ᾱ κ η ς, ἑ.ἀ., σ. 263, σημ. 1, εἰς 50, ἀναφερόμενος εἰς κατάλογον τοῦ τουρκικοῦ ἱστορικοῦ ἀρχεῖου Βεροίας. Ὁ Ἰ ω ᾶ ν ν η ς (Ἰ ω α ν ν ῖ κ ι ο ς) Μ η λ ι ὀ π ο υ λ ο ς, εἰς τὴν ἀνάκδοτον ἱστορίαν τῆς Βεροίας, τετράδιον 2ον, σ. 27, παραθέτει τὰ ὀνόματα 18 χωρίων (περὶ τοῦ βιβλίου τούτου βλ. Γ. Χ. Χ ι ο ν ῖ δ η ς, Ἱστορία τῆς Βεροίας, τόμος 1ος, Βέροια, 1960, σ. 42, βιβλιογραφία). Ὁνόματα χωρίων δημοσιεύει καὶ ὁ Π. Λ ι ο ῦ φ η ς, Ἱστορία τῆς Κοζάνης, Ἀθῆναι 1924, σ. 88-89. Ὁ Ν. Φ ι λ ι π π ῖ δ η ς, ἑ.ἀ., σ. 53, καὶ ὁ Σ. Τ ρ ι κ ο ῦ π η ς, ἑ.ἀ., σ. 134, ἰσχυρίζονται, ὅτι τινὰ τῶν χωρίων κατέκαυσαν οἱ Ἕλληνες.

Περὶ τῶν βασιανιστηρίων τῶν ραγιάδων τῆς Ναούσης, Βεροίας καὶ τῶν χωρίων βλ. Χ. Κ α ρ μ ῖ τ σ η ν, ἑ.ἀ., ὅπου λεπτομερὲς περιγραφή, καὶ Σ τ ο υ γ ι α ν ν ᾱ κ η ν, ἑ.ἀ., Φ ι λ ι π π ῖ δ η ν, ἑ.ἀ., Π ο υ κ ε β ῖ λ (μετ. Ἀ. Κυριακοῦ), Ἱστορία τῆς ἐλληνικῆς ἐπαναστάσεως, σ. 629 κέ.

Διὰ τὴν καταστροφὴν τῆς Ναούσης ὑπάρχουν καὶ δημοτικὰ τραγούδια. Βλ. Ν. Φ ι λ ι π π ῖ δ η ν, ἑ.ἀ., σ. 74 κέ., Γ ε ρ ᾶ ς. Κ α ψ ᾱ λ η, Λαογραφικὰ Μακεδονίας, εἰς «Λαογραφία», τὸμ. ΣΤ' (1917) 452-537, 520, «Μακεδονικὸν Ἡμερολόγιον Ἀθηνῶν», τόμος ΣΤ' (1912) σ. 96, περιοδικὸν «Μορφές» Θεσσαλονίκης, τόμος Γ' (1948) 260, κ.ἀ.

SUMMARY

The revolutionary movement of the people in the area of Naoussa and Veria during 1822 and their many sacrifices have not yet been fully recognized, although many studies have been written during the last eighty years. There have been many inaccuracies, ironical judgements and omissions of fact leading to different and contrary opinions, particularly about dates.

The writer examines in detail and summarizes all existing opinions, having recourse to texts of Greek and foreign writers, to which he refers in his notes, as well as using documents of the Turkish historical archives of Veria and Naoussa.

He concludes the following : 1) The declaration of the revolution in Naoussa took place on the 19th February 1822. 2) The attack against Veria, took place during the first hours of the 21st February 1822. 3) The battle at the Monastery of Dovras on the 12th March 1822. 4) The siege of Naoussa began the 6th April 1822 and 5) The capture of Naoussa at the midnight hours of the 12th to 13th April 1822.

Concerning the last point the writer publishes an unknown chronicle, which he found in the Prodromos Monastery at Veria, where it is mentioned that the destruction of Naoussa took place the 13th April 1822, a Thursday, and that of the Prodromos Monastery of Veria, took place the 30th March 1822, also a Thursday (Holy Thursday of that year); furthermore, he combines these facts with the two other chronological notes, already known. The dates are given in the Julian Calendar.